

FEJLESZTÉSI PÓLUSOK, MINT A TUDÁSALAPÚ GAZDASÁG KAPUVÁROSAI

Lengyel Imre

az MTA doktora, intézetvezető egyetemi tanár,
Szegedi Tudományegyetem, Szent István Egyetem
llengyel@eco.u-szeged.hu

1. Bevezető

A gazdaság fejlődésének, növekedésének térbeli folyamatairól szóló viták szinte egyidősek a közgazdaságtan kialakulásával. A probléma lényege: hosszabb időszakot tekintve a gazdasági növekedés vajon mindegyik térségben hasonlóvá válik-e? Másképpen fogalmazva: a piaci automatizmusok előbb-utóbb térben is kiegyenlített növekedést hoznak-e létre, avagy a fejlődés/növekedés területileg mindig egyenlőtlen?

A regionális tudomány képviselői évtizedek óta elemzik, hogy egy országon belüli területi különbségek, területi egyenlőtlenségek szükségszerűen kiegyenlítődnek-e, avagy nem. Jelenleg a regionális tudományon belül elsöprő azok tábora, akik a területi egyenlőtlenségeket és újratermelődéüket tartják természetesnek, amelyet legfeljebb mérsékelni lehet, ha a közösség számára túlzott méreteket öltenek (Lengyel – Rechnitzer, 2004).

Napjainkban a globalizációs folyamatok hatására a nemzetközileg versenyző cégek tartós versenyelőnyei térben is koncentrálnak, a „globális verseny motorjai” a nagyvárosok. Például 1998-ban Japán magrégiója (három prefektúra Tokió, Oszaka és Nagoja központtal) az ország területének 5 %-án te-

rült el, a lakosság 33 %-a élt ott, akik a GDP 40 %-át állították elő. Hasonlóan az Európai Unió 38 legnagyobb városa 2000-ben az EU területének 0,6 %-án a lakosság 25 %-át tömörítette, miközben a GDP 30 %-a itt keletkezett. Az Amerikai Egyesült Államokban 1997-ben a lakosság 53 %-a élt a negyven nagyvárosi (metropolitan) térségben, ahol a feldolgozóipari foglalkoztatottak 48 %-a dolgozott, ezen térségek az ország területének mindössze 1,9 %-át foglalták el (Henderson – Thisse, 2004, xxvii.). Tehát a fejlett országok gazdasági növekedése mögött elsősorban az agglomerációk mint „gazdasági pólusok” állnak.

A gazdasági tevékenységek földrajzi koncentrációja főleg a tudásalapú gazdaság térnyerésének köszönhető. Tanulmányomban a tudásalapú gazdaság néhány kapcsolódó gondolatát követően a pólusok gazdaságfejlesztési lehetőségeit tekintem át, kitérve az EU 2007-2013 közötti támogatásainak irányelveire. Ezt követően a hazai fejlesztési pólusok fontosabb szempontjait vázolom.

2. A tudásalapú gazdaság térbelisége

Napjainkban egy korábban nem ismert, új nemzetközi gazdasági munkamegosztás formálódik, főleg a fejlett és fejletlen térségek

között markánsan eltérő jellemzőkkel. A fejlett országokban a globálisan versengő vállalatoknál fizetett magas munkabérek, ezáltal magas bérköltségek csak úgy gazdálkodhatók ki, ha a vállalatok igen termelékeny tevékenységet folytatnak, avagy el tudják fogadtatni vevőikkel minőségi termékeik magasabb árait. Ezek a minőségi termékek, szolgáltatások viszont csak úgy érhetőek el, ha a versenytársakhoz képest új vagy új minőségű, magasabb tudásszintet tartalmazó terméket, szolgáltatást visznek a piacra, azaz folyamatosan törekszenek „új tudás” létrehozására és intenzív üzleti hasznosítására.

A fejlett országokban elvégzett vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a globális verseny hatására a **tudásintenzív tevékenységek térben koncentrálnak** (Cooke, 2002). Részenben ezek ellenhatásaként, a **végrehajtó jellegű (rutinszerű) tevékenységek dekoncentrálnak**, főleg a fejlődő országokba kerülnek. Az új térbeli munkamegosztásban a kevésbé fejlett régiókban is megjelennek az új technológiák (internet, mobil távközlés stb.), új eszközök (például számítógépek), de ezekben a régiókban a vállalatok döntően költségelőnyökre épülő versenystratégiát folytatnak. A tudásalapú gazdaságban jelenleg is formálódó új nemzetközi munkamegosztást, ehhez kapcsolódva a regionális specializációt a tudásteremtés és -alkalmazás eltérő jegyei határozzák meg: a centrum-periféria viszonyok egy magasabb szinten, de lényegében újjászületnek (Lengyel, 2003).

Döntő a globális versenyben részt vevő tudásintenzív vállalatok telephelyválasztási stratégiájában, hogy az új gondolatok, műszaki és szervezési eljárások iránt fogékony, szakmailag felkészült munkaerő rendelkezésre álljon, amely munkaerőt elsősorban **fiatal diplomások** alkotják. Főleg emiatt értékelőd-

tek fel az egyetemek és az egyetemeknek helyet adó térségek, ahol az adott korosztályok legtehetségesebb képviselői tömörülnek. Amennyiben ezek a tehetséges fiatalok elsajátítják egyetemi tanulmányaik során a legmodernebb szakmai és üzleti ismereteket, rendelkeznek vállalkozókészséggel és vállalkozói alapismeretekkel, akkor egy megfelelő intézményi környezet esetén (inkubátorház, tudományos park, kockázati tőkealapok, tanácsadó ügynökségek stb.) közülük többen képesek lesznek a nemzetközi versenyben helytálló, jövedelmező cégekben dolgozni avagy ilyeneket létrehozni. És ez a munkaerő az egyetemi városokban mindegyik évben újratermelődik, rugalmasan alkalmazkodva a hazai és nemzetközi munkaerő-piaci kihívásokhoz.

Miért tömörülnek a tudásintenzív tevékenységek az egyetemi városokban? Két vonzerő van: a tehetséges és a vállalatok igényei szerint felkészített fiatalok **évente folyamatosan újratermelődő tömegei**. A másik vonzerő a **kreatív vállalkozók megjelenése**, akik tudásintenzív cégeket létrehozva új piaci igényekre rugalmasan képesek reagálni (Varga, 2004). Nyilván fontos a város nagysága és infrastruktúrájának kiépültsége, az egyetemi laboratóriumok és eszközök, háttérintézmények színvonala is, de az csak szükséges, nem elégséges feltétele az egyetemek körül kialakuló tudásintenzív cégek tömörülésének.

Európában sok példa van arra, hogy hasonló nagyságú városban működő, hasonló jellegű egyetemek teljesen eltérő helyi hatásokat generálnak: van, ahol élénk az üzleti élet, és javul a foglalkoztatás, máshol a helyi gazdaságtól elkülönült „tudásszigetek” működnek, és nem jönnek létre új tudásintenzív vállalati munkahelyek. Ahol élénk a gazdasá-

gi fejlődés, ott szinte mindenütt tudatosan ösztönzik a helyi üzleti/ipari-egyetemi kapcsolatokat, az eltérő üzleti, egyetemi (kutatói) és önkormányzati érdekeket koordinálva helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztési stratégiát dolgoznak ki. A helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztési programok, így az egyetemek ilyen jellegű akciói is egyértelműen az üzleti vállalkozások versenyelőnyeinek megerősítésére irányulnak (Blakely – Bradshaw, 2002). Ehhez pedig a műszaki infrastruktúra (autópálya, logisztikai központ, tudományos park, repülőtér stb.) fejlesztése csak szükséges, de nem elégséges feltétel.

3. Pólusok mint a tudásalapú gazdaság fejlesztésének eszközei

A globális gazdaságban a tudásintenzív tevékenységek és háttérintézményeik térbeli koncentrációi felértékelődtek, mint a gazdasági növekedés hajtóerői. Ez a felismerés jelenik meg az EU lisszaboni stratégiája nemrég aktualizált változatában, és került át a 2007–2013 közötti regionális támogatások irányelveibe (EC, 2006). Az irányelvekben kiemelten szerepel a fenntartható gazdasági növekedéshez érdemben hozzájáruló tudásalapú agglomerációs gazdaságok, a „pólusok” megerősítése.

Részben ezen irányelvek hatására jelent meg a „pólus-gondolat” a hazai fejlesztéspolitikai dokumentumokban: a 2005 decemberében elfogadott Országos Területfejlesztési Koncepcióról szóló országgyűlési határozatban, a 2006–2010 közötti magyar kormányprogramban, valamint az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* 2006. augusztus elején társadalmi vitára bocsátott tervezetében. Az elmúlt két év szakmai vitáiban először növekedési, majd versenyképességi, utóbb fejlesztési pólusok fogalmazódtak meg.

A fejlesztési pólusokról szóló magyarországi vitákban és dokumentumokban alapvetően kétféle szemlélet keveredik: egyrészt a tudásalapú gazdaságfejlesztést, másrészt a policentrikus városhálózat fejlesztését favorizálóké. Első esetben nemzetközileg versenyképes vállalkozások fejlesztéséről és támogatásáról, munkahelyek létrehozásáról van szó, ezen vállalkozások igényeihez közvetlenül igazodó infrastruktúra fejlesztéséről. Míg a második esetben a gazdasági igényektől függetlenül a pólusnak kiszemelt város infrastruktúrájának és intézményeinek széles körű fejlesztése, a városi funkciók gazdagítása, a vonzáskörzetből az elérhetőség javítása áll előtérben. A városhálózati pólusokról folyó hazai vitákban is kétféle elképzelés érhető tetten, az egyik csak a régióközpontokat fejlesztene, a másik a középvárosokat is mint alpólusokat.

Véleményem szerint az elmaradott hazai régiókban mindkét típusú fejlesztéspolitikára szükség van, egyrészt a városhálózat „csomópontjainak” megerősítése elengedhetetlen, mivel a nagyvárosi infrastruktúra több eleme hiányos, és emiatt a globális versenyben a cégek eleve hátránnyal indulnak. Másrészt a tudásalapú gazdaság alapjainak megerősítésére van szükség, mert csak ezen tevékenységek képesek hosszabb távon gazdasági növekedést, így életszínvonal-emelkedést előidézni. Fő kérdés: milyen arányban szerepeljen (keveredjen) a kétféle szemlélet, melyik legyen az irányadó, amelyikhez igazodni kell?

A hazai fejlesztési pólusok egységesen értelmezhető fogalmához elvileg az egyik kiindulási alap lehetne az agglomerációs gazdaságokkal, térbeli koncentrációkkal foglalkozó mérvadó nemzetközi tapasztalatokat feldolgozó szakirodalom. De a növekedési pólusokon (growth pole) alapuló regionális politikák a nemzetközi szakirodalom szerint az elmúlt

negyven évben már négy olyan fázist éltek meg, amelyek mindegyike más logika szerint magyarázta avagy tagadta a térben koncentrált fejlesztések szükségességét (Parr, 1999). Az 1960-as évek elején először a növekedési pólusok jelentek meg (főleg francia hatásra), mint a városiányság térségeiben városközpontok kialakítása és ehhez szükséges húzóágazatok támogatása. Majd az 1970-es években a technopoliszok kerültek előtérbe, az 1980-as években az innovációs centrumok, amelyek a 90-es években újjászülettek, mint regionális innovációs klaszterek avagy versenyképességi pólusok (Lengyel, 2001). Azaz több generációja van ezen fejlesztési logikának, részben a gazdasági-társadalmi-technológiai folyamatok átalakulása miatt, amiből következik, hogy a pólusok fejlesztése korszakfüggő és az adott régió fejlettsége is befolyásolja.

Az Európai Unióhoz nemrég csatlakozott országok részére tanulságos dokumentumok és útmutatások születtek, amelyek a pólusok fejlesztésére is megfontolandó megállapításokat tartalmaznak. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye *Európa ipari körzeteiről és az új tudásalapú hálózatokról* (2005/C 255/01) kiemeli, hogy új szemléletű „metakörzetek” kialakulása várható. Döntő a „lisszaboni stratégia megvalósítása érdekében a helyi szintű kezdeményezések elősegítése és a képesség, hogy hálózatba tudjuk őket foglalni: először is, az Unióban mindenütt, különösen az új tagállamokban ösztönözni kell az innovatív vállalkozások létrejöttét és fejlődését, másodsor pedig több lehetőséget kell adni arra, hogy ezek a vállalkozások egymással találkozhassanak és együttműködhessenek a szorosabb gazdasági és társadalmi kohézió szellemében”. A „metakörzetek” sokfélék, fő jellemzőik a vállalkozói hálózatok és a klaszterek működése: „olyan vállalatok csoportjai,

amelyek csapatszellemben működnek együtt, a csapat játékszabályai szerint játszanak”.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság *A technológiai parkok szerepe az új uniós tagállamok ipari szerkezetváltásában* című dokumentumban (2006/C 65/11) szintén a vállalkozások együttműködését, klaszteresedését tartja az új tagállamok egyik legfontosabb gazdaságfejlesztési feladatának. Az ipari-technológiai parkok segítséget nyújthatnak a térségek fejlődéséhez, elősegítve a technológiatranszfert, helyet adva ipari és kutatásirányított klasztereknek. Kiemelik az innovációs pólusok szerepét, amelyek *a vállalkozások, képzési központok és köz- vagy magán-kutatóintézmények meghatározott földrajzi területen belül megvalósuló, szoros együttműködési társulása, ... közös projekteket hajt végre, kiváltva a helyi szereplők különböző szinergiáit*. A dokumentum állást foglal amellett, hogy a kevésbé fejlett régiók felzárkóztatása, a vállalkozások versenyképességének javítása főleg a vállalkozások együttműködésén és üzleti környezetének megerősítésén áll vagy bukik.

4. Pólusok támogatása az EU 2007–13 közötti regionális politikájában

A magyar régiók 2007–2013 között jelentős összegű támogatásokat nyerhetnek el az Európai Unió Strukturális Alapjaitól, amennyiben az elmaradott régiók fejlesztési programjai összhangban állnak az EU regionális politikájának irányelveivel. A 2006 őszén véglegesített, az EU 2007–13 közötti regionális támogatásairól szóló dokumentum három iránymutatást tartalmaz (EC, 2006):

1. Európát és régióit a beruházások és a munka szempontjából vonzóbbá kell tenni.
2. A növekedést szolgáló tudás és innováció fejlesztése.
3. Több és jobb munkahely.

A növekedést szolgáló tudás és innováció fejlesztéséhez több programot és intézkedési csomagot ajánlanak, azaz lényegében ezekkel összhangban levő hazai fejlesztésekhez várhatóak a támogatások:

1. A kutatás és technológiai fejlesztésbe (ktf) történő beruházás növelése és célirányosabbá tétele: üzleti és innovációs klaszterek, KKV-k ktf-tevékenysége és technológiatranszfere, regionális és országhatárokon átnyúló kutatási együttműködések, K+F kapacitás kiépítése (ikt, kutatási infrastruktúra, humán erőforrás).
2. Az innováció elősegítése és a vállalkozói szellem ösztönzése: kiválósági pólusok (KKV-k számára a ktf és oktatás elérhetősége), KKV-k innovatív klaszterei, illetve nagyvállalatok köré szerveződő („kerékagy és küllő”) klaszterek, üzleti vállalkozást támogató szolgáltatások (menedzsment, marketing, műszaki támogatás, munkaerőtoborzás, kereskedelmi szolgáltatás stb.) a nemzetköziesedés elősegítése, technológia átadás (tudományos parkok, ikt kommunikációs központok – teleházak, inkubátorok és szolgáltatásaik), ökoinnovációk, környezetgazdálkodási technológiákat fejlesztő KKV-k, vállalkozói szellem ösztönzése (új vállalkozások létrehozása, egyetemekből és nagyvállalatokból kikerülő *spin-off*-ok).
3. A mindenki számára megvalósuló információs társadalom ösztönzése: információs és kommunikációs infrastruktúra (*ikt*) alkalmazásának elősegítése a vállalkozásoknál és háztartásokban, *ikt*-infrastruktúra elérhetőségének biztosítása.
4. A pénzeszközökhöz való hozzáférés fejlesztése: hitelbiztosítások, kockázati tőke elősegítése (technológiatranszfer hivatalok, inkubátorok, üzleti angyalok hálózata

stb.), integrált helyi programok kidolgozása, különleges vállalkozói csoportok felkarolása.

Az EU 2007–13 közötti regionális támogatásainak irányelveiről szóló dokumentumot szakmailag elemezve a pólus-fogalom háromféle értelmezése érhető tetten, hasonlóan a magyarországi vitákhoz:

- (a) Az egyik a **tudásalapú gazdaságban a térbeli koncentrációból származó versenyelőnyök** megerősítését tartja fontosnak. A dokumentum kiemeli, hogy a megújított lisszaboni menetrend „különös fontossággal bír azokon a területeken, ahol a nagyobb térbeli közelség alapvető fontosságú, mint például az innováció és a tudásalapú gazdaság, a foglalkoztatás, a humán erőforrás, a vállalkozói szellem, a kis- és középvállalkozások (kkv-k) számára nyújtott támogatás és a kockázati tőkebefektetés terén” (4). A dokumentum azt is kiemeli (21.), hogy „a kevésbé fejlett tagállamokban és régiókban a ktf-et a meglévő kiválósági pólusok köré kellene kialakítani, és el kellene kerülni a források kiterjedt térbeli szétszóródását”, továbbá „prioritást kellene adni az új és piacképes termékek és szolgáltatások és szaktudás fejlesztésének”.
- (b) A másik értelmezés a **kohéziós politika területi dimenziójában a városok fontosságát** hangsúlyozza. Háromféle programot, intézkedéscsomagot tartanak fontosnak. Elsősorban álljanak előtérben a „városokat, mint a regionális fejlődés motorjait támogató intézkedések. Az ilyen intézkedéseknek a versenyképesség – például klaszterekbe rendezés révén való – javulására kell irányulniuk. A támogatott intézkedések felölelik a vállalkozói szellem, az innováció és a szolgáltatásfejlesztés –

ideértve a gyártói szolgáltatásokat is – előmozdítását célzó intézkedéseket” (36.). Másodsorban „a városi területeken belüli belső kohézió előmozdítására irányuló intézkedések, amelyek a válságos helyzetű kerületek helyzetének javítását kísérik meg” (36.). Harmadsorban olyan intézkedések, amelyek a „kiegyensúlyozottabb, többközpontú fejlődés előmozdítását célozzák meg azáltal, hogy nemzeti és közösségi szinten a városi hálózat kiépítését – beleértve a gazdaságilag legerősebb nagyvárosok és kis és közepes nagyságú városokat felölelő más városi térségek közötti kapcsolatot – támogatják.” (36.).

(c) A fenti két megközelítéstől eltér, de logikailag idetartozik: a **vidéki térségek gazdasági megújulásának támogatása**, a szolgáltatások hatékony biztosításához szükséges kritikus tömeg (lakosság, vállalkozások) elérése. Főleg „a valamennyi szolgáltatáshoz való hozzáférés mindenki számára történő biztosítása, különösen a nagyon gyéren lakott térségekben, megvalósítható lehet a vidéki térségek (például kis- és középméretű városokban) fejlődési pólusaiba való beruházással” (38.).

Fenti és egyéb mérvadó fejlesztéspolitikai dokumentumokat összegezve egyértelműnek tűnik, hogy az EU 2007–2013 közötti kohéziós politikájának iránymutatásai a **gazdasági növekedést és munkahelyteremtést** a tudásalapú gazdaság támogatásán át ösztönzik. Megfogalmazódnak a városhálózat fejlesztésével kapcsolatos gondolatok, de ott is a tudásalapú gazdasági szempontok dominálnak: **regionális fejlődés motorok** állnak első helyen és kisebb fontosságú a kiegyensúlyozott (poli-centrikus) városhálózat támogatása.

Fentiekből adódik, hogy az elmaradott régiók fejlesztési pólusaiban is a tudásalapú

gazdasági növekedést előidéző fejlesztéseket kell támogatni. Fontos nemzetközi tapasztalatot összegez azon ajánlás, hogy az elmaradott régiókban el kell kerülni a források szétaprózódását, törekedve a már bizonyított „kiválósági pólusok” megerősítésére. Szükség van infrastruktúra fejlesztésére is (közlekedés, energiaellátás, hulladékkezelés stb.), de csak azokra és olyan mértékben, amelyek a vállalkozások versenyelőnyeit megerősítik, azaz előbb-utóbb megtérülnek.

5. Fejlesztési pólusok Magyarországon

A hazai dokumentumokban a fejlesztési pólus először az Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló országgyűlési határozatban (97/2005) szerepel. A dokumentum próbál bizonyos kompromisszumot létrehozni a kétféle álláspont között: a térségi versenyképesség javításához a tágabb térségüket dinamizálni képes centrumtérségek (fejlesztési pólusok, póluscsoportok) megerősítését emeli ki. Egyúttal kijelöli a régióközpontokat fejlesztési pólusként (Budapest mellett Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged, valamint a közép-dunántúli régióban a Székesfehérvár–Veszprém „fejlesztési tengely”), megadva a velük hálózatban együttműködő többi megyei jogú várost mint alközpontokat (alpólusokat).

A 2006–2010 közötti magyar kormányprogramban a pólus csak az „innováció és tudomány” fejezetben szerepel, a nemzeti innovációs rendszer területi egyenlőtlenségei mérséklésének és a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazásának, valamint a KKV-kat segítő tanácsadás, oktatás és képzés céljából. A település-avagy városhálózatról nincs érdemi rész, csak a főváros központi szerepe van kiemelve. Úgy tűnik, hogy ebben a kormányzati ciklusban inkább a regionális politika közigazgatá-

si és intézményi háttérnek kiépítése szerepel a teendők között.

Az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* 2006. augusztusi vitaanyagában a pólusok kulcspozícióban vannak. A fejlesztési pólusok az 5. prioritásnál, a területfejlesztésnél szerepelnek

(7.) mint az együttműködő és versenyképes városhálózat legfőbb elemei. A gazdaságfejlesztési (1.) prioritás kifejtésénél (57.), a horizontális fejlesztési területeknél is megfogalmazódik a pólusprogram mint regionális (innovatív) klaszterek fejlesztése, de a doku-

	Szabadalmak száma 2000–2004 között százezer lakosra*	Nappali tagozatos hallgatók ezer lakosra jutó száma** (2005)	25 évnél idősebb diplomások aránya*** (2001)	MTA köztestületi tagok száma százezer lakosra**** (2003)	Doktoran- dusz hallgatók száma százezer lakosra** (2005)
Budapesti	52	52	23,8	298	187
Szegedi	43	79	18,1	375	300
Debreceni	26	72	19,1	376	411
Pécsi	21	74	17,3	215	597
Miskolci	11	26	13,8	103	128
Győri	11	46	15,9	35	28
Székesfehérvári	15	22	16,8	18	–
Veszprémi	28	72	17,9	187	294
Békéscsabai	9	14	13,4	16	–
Dunaújvárosi	9	37	10,5	14	–
Egri	18	37	14,7	44	–
Hmvásárhelyi	16	6	10,1	8	–
Kaposvári	8	17	12,0	60	43
Kecskeméti	24	20	12,7	46	–
Nagykanizsai	10	3	9,5	3	–
Nyíregyházai	10	34	15,7	86	–
Salgótarjáni	5	11	10,9	4	–
Sopron-Fertődi	5	27	12,2	128	248
Szekszárdi	9	9	11,6	9	–
Szolnoki	16	16	14,3	18	–
Szombathelyi	10	25	14,8	47	–
Tatabányai	9	13	10,6	7	–
Zalaegerszegi	6	14	12,2	11	–

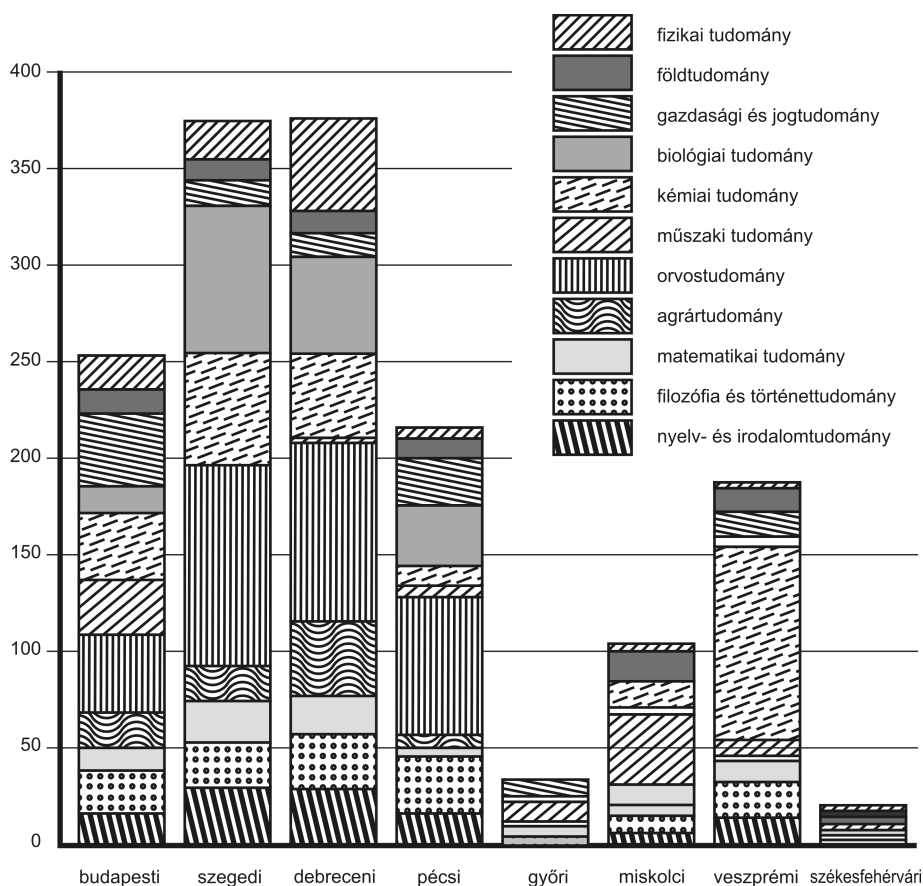
1. táblázat • A fejlesztési pólus programban lévő kistérségek fontosabb „tudásalapú” adatai (Forrás: * pipacsweb.hpo.hu, ** OM Oktatási évkönyv 2005/06, *** népszámlálási adatbázis, **** az MTA köztestületi adatbázisa – 2003)

mentum utal arra, hogy majd a területfejlesztési prioritásnál ismertetik részletesebben.

A tudásalapú gazdaság legfontosabb adatai alapján Budapesten kívül Szegednek, Debrecennek és részben Pécsnek a legjobbak az esélyei arra, hogy be tudjanak kapcsolódni a tudásalapú nemzetközi munkamegosztásba (Grosz – Rechnitzer, 2005). Ezekben a városokban jelentős a szabadalmi tevékenység, sok a minősített oktató-kutató, magas az egyetemi hallgatók és doktoranduszok száma, magas a diplomások aránya (1. táblázat). A

tudásalapú gazdaságnak Magyarországon „szigetei” vannak: a fővárosban és a másik öt egyetemi városban keletkeznek a szabadalmak kétharmada, található a tudományos minősítéssel bíró szakemberek négyötöde, tanul a doktoranduszok kilenczede.

A tudományos bázis nagyságára és összetételére az MTA köztestületi adatai is utalnak; jóval pontosabb felmérések szükségesek a fejlesztési stratégiák kidolgozásához, a tudásalapú kompetenciák feltérképezéséhez (1. ábra).

1. ábra • A fejlesztési pólus programban lévő kistérségek tudományos kapacitása (tudományosan minősítettek száma/10 ezer lakos). Megjegyzés: az MTA köztestületi adatbázisa (2003) tudományos osztályok szerint

Szeged és Debrecen kiemelkednek, mindkét helyen hasonló a tudományos kapacitás szerkezete: a minősítettek kétharmada az orvosi, biológiai és kémiai tudományokhoz tartozónak vallja magát. E kutatói kapacitás, amely városonként 4–500 főt jelent, a nemzetközi tapasztalatok szerint már reményt adhat arra, hogy bizonyos kutatási területekre fókuszálva a tudásalapú gazdaságbeli verseny sikeréhez szükséges kritikus tömeget elérje. Az viszont a vidéki városokban mindenütt gond, hogy a vállalati versenyhez elengedhetetlen gazdasági és műszaki tudományos kapacitás igen hiányos, enélkül pedig a tudásalapú gazdasági versenyben a helyi cégek szinte behozhatatlan hátránnyal indulnak.

A területfejlesztési (5.) prioritásnál található a regionális központok, fejlesztési pólusok mint az együttműködő és versenyképes városhálózat elemeire (74–75.) vonatkozó fejlesztési elképzelések. „A fejlesztési pólusok funkciója, hogy a fejlődést közvetítsék, kisugárzó erejük-nél fogva generálják, a régió- és országhatárokat is átlépő hatóterületeik fejlődését felgyorsítsák” (75.). Amint már hangsúlyoztuk, a kiegyensúlyozott városhálózat létrehozásával egyet lehet érteni, Magyarországon nagyon fontos a regionális központok kijelölése is. De ez nem elegendő, ezzel a tudásalapú gazdaság fejlődése automatikusan nem fog gyorsulni, a gazdasági növekedés nem fog élni.

Az innovatív gazdasági tevékenységek kettős kötődésűek, globálisak és lokálisak, azaz egy fejlesztési pólus térbeli kisugárzása nem esik egybe a statisztikai-közigazgatási régióval, hanem általában munkaerő-vonzáskörzeten belül marad. Emiatt a pólusok az első fázisban csak lokális körzetükben élénkítik a gazdaságot, és csak a kisebb városok tudásalapú háttérfeltételeinek megerősödését követően, az ottani partnerek megjelenése

után képesek nagyobb térségben is fejlődést generálni.

Közgazdaságtani szempontból Budapest kiemelt fejlesztési pólus megfogalmazásával egyet lehet érteni, mert kialakulhat egy több üzletágból álló, nemzetközileg versenyképes diverzifikált gazdaság. A többi magyar pólusnál mint kisebb városokban és vonzáskörzetükben az innovatív klaszterek fejlesztése szükségszerűen eltér Budapestétől, mivel ezen kisebb városok nemzetközileg versenyző gazdasága mindenütt specializálódik egy-két tevékenységre. Emiatt az üzleti szolgáltatásoknak és klasztereknek is specializálódnuk kell egymással szoros kapcsolatban álló iparágakra (a pólusoknál fejleszteni szándékozott iparágaknak akkor lesz esélyük sikerre, ha a köztük levő szinergiák hasznosulnak).

6. Pólusok vagy amit akartok?

A fejlesztési pólusok regionális gazdaságtani szempontok és EU-s irányelvek alapján elsősorban tudásalapú gazdaság-és vállalkozásfejlesztést jelentenek, innovatív klaszterek ösztönzését és csak másodsorban kiegyensúlyozott városhálózat kialakítását. A kétféle cél esetén eltérőek a fejlesztési szempontok, az érintett szereplők és a szükséges fejlesztési projektek. Az innovatív klasztereknek (az abban működő cégeknek és intézményeknek összefogva) a globális verseny miatt innovatív versenystratégiát kell kidolgozniuk és végrehajtaniuk, az éles piaci versenyre gyorsan kell reagálniuk, emiatt ezek a klaszterek csak alulról szerveződve, a helyi szereplők, főleg vállalkozások és egyetemek összefogásán és partnerségén alapulva lehetnek sikeresek. Emiatt nem a közintézmények, hanem a vállalkozások, húzóágazatok érdekeinek kell megjeleníteniük a fejlesztési döntésekben. Továbbá a tudásalapú gazdaság térbeli kon-

centrációi eltérhetnek a közigazgatási szerepköröktől.

Az EU-s és hazai fejlesztéspolitikai irányelveket áttekintve úgy vélem, hogy bizonyos mértékű disszonancia van, emiatt el kellene választani a fejlesztési pólus két dimenzióját:

- A regionális központokat ki kell jelölni, a kiegyensúlyozott városhálózat (településhálózat) fejlesztésére koncepciót kell kidolgozni, de ez nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a globális és hazai tudásgazdasági szereplők is csak itt próbálnak innovatív klasztereket generálni. Nagy szükség van a területi kohézióra, a kiegyensúlyozott városhálózatra, de azt a tudásalapú gazdaságtól függetlenül kell megvalósítani, esélyt adva a kisebb városoknak és településeknek is. A regionális központ főleg közigazgatási és közintézményi koncentrációt jelent, míg a fejlesztési pólus

inkább innovatív gazdasági tevékenységeket folytató cégek és kapcsolódó intézmények térbeli koncentrációját, azaz eltérések a szereplők és eltérőek a funkciók.

- Bármelyik város és vonzáskörzete lehessen fejlesztési pólus, egy adott statisztikai régióban akár több is, ha a tudásalapú gazdaság fejlődéséhez szükséges kritikus tömeggel, innovációs háttérrel, egyetemekkel rendelkezik. Azaz tudásalapú regionális klasztereket tud generálni, amelyek képesek magas hozzáadott értéket előállító profitorientált cégeket és ezáltal munkahelyeket létrehozni, odavonzani és megtartani. Nyilvános pályázaton dőljön el, hogy melyik város tud ilyen feltételeket biztosítani.

Kulcsszavak: *tudásgazdaság, fejlesztési pólus, fejlesztési terv*

IRODALOM:

- Blakely, Edward – Bradshaw, Ted (2002): *Planning Local Economic Development. Theory and Practice*. (3rd ed.) SAGE, London
- Cooke, Philip (2002): *Knowledge Economies: Clusters, learning and Cooperative Advantage*. Routledge, London
- EC (2006): *Javaslat: a Tanács határozata a kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokról*. Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel COM (2006) 0386 (július 13.)
- Grosz András – Rechnitzer János (2005): *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs-Győr
- Henderson, Vernon – Thisse, Jacques-Francois (eds.) (2004): *Handbook of Regional and Urban Economics*. Volume 4, Cities and Geography. Elsevier, Amsterdam
- Lengyel Imre (2001): Iparági és regionális klaszterek tipizálásuk, térbeliségük és fejlesztésük főbb kérdései. *Vezetéstudomány*. 10, 19–43.
- Lengyel Imre (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged
- Lengyel Imre – Rechnitzer János (2004): *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs
- Parr, John B. (1999): Growth-pole Strategies in Regional Economic Planning: A Retrospective View. Part 1. Origins an Advocacy. *Urban Studies*. 7. 1195–1215.
- Varga Attila (2004): Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Közgazdasági Szemle*. 3. 259–275.